

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Том / Volume XXX (2022).
Книжка / Issue 2

DOI: 10.54664/BDCV9978

РЕПУБЛИКА СЕДЕМТЕ СЪЕДИНЕНИ ОСТРОВА – ПЪРВА ГРЪЦКА ДЪРЖАВА В РЕВОЛЮЦИОННА ЕВРОПА

Светла ГЛУШКОВА*

THE SEPTINSULAR REPUBLIC: THE FIRST GREEK STATE IN REVOLUTIONARY EUROPE

Svetla GLUSHKOVA

Abstract: *The Greek-inhabited Ionian islands were key in Mediterranean trade. They came under Venetian rule at the end of the 14th century. The Ionians lived in a stratified society enjoying personal freedoms, brought together by their Orthodox religion. At the end of the 18th century, the Ionian islands were dragged into the complex political relations between the big countries in Europe and the Ottoman Empire. In June 1797, the islands were occupied by the French army, but soon after that, they came under Russo-Ottoman protection. A republic with a moderate constitution was established, which was later replaced by one after a Venetian model, retaining noble titles and privileges.*

Keywords: *Ionian islands; constitution; Greek Republic; Ottoman Empire; Russian Empire.*

Създаването на национални държави в Югоизточна Европа в ново време е сложен и продължителен процес. Още в края на XIV век армиите на османските турци нахлуват в този район и през следващите десетилетията методично и окончателно побеждават враждуващите балкански средновековни владетели. Завоевателите безцеремонно налагат своето политическо и религиозно господство в завоюваните територии, подменят балканската държавност със създадената за кратък период от време в Източна Европа, Северна Африка и Азия силна военнизирана империя [Виноградов, В. 2004, с. 7–9]. Според лидера на френската школа „Анали“ Фернан Бродел през този период Балканския полуостров не може да се характеризира като „беден“, но е доминиран от политически разединени държави, което го прави нестабилен, „истински картонен замък“. Според учения, балканските владетели не успяват да окажат ефикасна съпротива на османското нахлуване и го „улесняват сериозно“ с непрестанните военни конфликти помежду си още от ранното Средновековие, нарушавайки политическа стабилност в цяла Югоизточна Европа [Цит. по Бенасар, Б., Жакар, Ж. 2011, с. 204].

* Светла Глушкова – доктор, главен асистент; ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“; България; @svetla.glushkova@ts.uni-vt.bg

По различни причини – политически, стопански и демографски този район изостава от Западна Европа, където в края на XVIII век са вече трайно установени големи държави с етническо и езиково сцепление на населението, подвластно на влиятелни кралски династии – Бурбоните във Франция и Испания, Хабсбургите в Австрия, Хановерците в Англия, Романовите в Русия. Още през XV век се засилват процесите на стопанска и политическа интеграция при народите, които са успели да създадат по-значителни центрове на кралска власт, развито земеделие и занаяти, търговия и финанси, като испанските провинции в Нидерландия, Англия, Франция и Испания [Girault, R. 1996, p. 7]. Докато политическата карта на Европа би могла да се определи като многоцветна – централизирани монархии, множество немски княжества, владения на папата и градове-републики като Венеция и Генуа, то картата на Балканите остава едноцветна – Османската империя, притисната от запад и север от Австрия и Русия [Грънчаров, С. 2001, с. 21].

Формиращите се региона на Балканите през XVIII–XIX век малки нации са с различен етнически произход, обществен статут и съществуват в нееднаква географска среда – империята владее плодородни земи заедно с множество планински масиви и обширна островна периферия. В този смисъл има основание Стойчо Грънчаров като твърди, че „разнообразието властва във всичко на Балканите“ [Грънчаров, С. 2001, с. 63]. Докато българинът остава привързан към земята, то гъркът се посвещава на селскостопанския труд, но и на морето – на риболова, търговията по море и добиването на сол. Мнозинството гърци са поданици на султана, но гърци населяват седемте Йонийски острова и от XIV век живеят под властта на аристократичната република Венеция. Мала Азия, гръцка и православна през XIII век е постепенно завладяна и подчинена от османците. Съдбата на сръбското население е сходна – в резултат на силни миграционни движения в северна посока към унгарските земи след XVI век, породени от настъпателната османска експанзия към Средна Европа, сръбският народ се капсулира в пограничните райони на две империи – Османската и Австрийската [Чиркович, С. 2017, с. 179–185].

До 1830 г., когато е обявена независимостта на кралство Гърция, между отделните балкански народи държавни граници не съществуват, аграрните отношения остават идентични, а поради невъзпрепятстване на миграционните процеси все по-често населението етнически придобива смесен характер. Най-активни участници в тях са гърците, които се пръсват по крайбрежието на Егейско море, заселват се в големите острови Крит и Кипър, както и в Дунавските княжества, където от 1711 г. започва т.н. фанариотски период. Първият фанариот на престола в Букурещ Николае Маврокордато привлича във влашката столица значителна група гърци в своята свита, докато негови сънародници се установяват като търговци и учители, които създават в Дунавските княжества училища с преподаване на гръцки език и разпространяват гръцката култура, като издават учебници и книги [Виноградов, В. 2004, с. 182; Фридман, М. 2004, с. 218–219].

По това време 90 % от населението на Балканите е селско и християнско като общата му съдба се формира от действията на османската власт след тяхното завоюване. От съществено значение е, че народностните различия при православните християни на Балканите „преминават на втори план“. По този повод авторитетният белгийски балканист Раймон Детрез констатира, че „преди края на XVIII век етническото съзнание сред гърците не било по-развито или по-определено, отколкото сред албанците, българите, власите и другите; всички те се чувствали най-вече „просто“ православни християни“ [Детрез, Р. 2013, с. 74]. А френският историк Жорж Кастелан отбелязва: „Българските чорбаджии, сръбските кнезове и гръцките архонти остават християни“ и добавя: „Четири-пет века съвместен живот са придали много нюанси на понятието „османско иго“ [Кастелан, Ж. 1999, с. 223]

Седемте Йонийски острова, населени от векове от гърци, имат важно стратегическо значение за мореплаватели и търговци в Средиземно море. Те се намират в непосредствена близост до Южна Гърция и Албания, обвързани са непосредствено в стопанско отношение с югозападното балканско крайбрежие за дълъг период от време, с Морей (Пелопонес) и удобните

пристанища на кралство Неапол, което ги владее до края на XIV век. Благодарение на засилващото се политическото и търговското влияние Венеция успява да ги завладее, като използва династическите конфликти в Неапол и налага своя администрация на островите. Заедно с тях установява своята власт и на четирите града от югозападното балканско крайбрежие – Бутринто, Парга, Превеза и Вонича, разпростира властта си и сред острови в Егейско море. От XI век република Венеция разполага с мощен флот и „гигантски оръжеен арсенал“, превръща се в морска търговска империя, която умело контролира стокообмена по бреговете на Истрия и Далмация в Адриатика, а през XII век вече и главните търговски пътища в Средиземно море, като основава свои фактории в Леванта¹ [Бродел, Ф. 1998, с. 382]. Венецианската република е устроена като устойчив аристократично-олигархичен режим, при който реалната власт е поверена на 200 патрициански семейства, конкуриращи с действията си личната власт на дожа. От средата на XII век в Константинопол вече се регистрират като установени близо 200 хил. венециански търговци², населяващи обособени квартали [Ватен, Н. 1999, с. 124; Станиславская, А. 1976, с. 22; Mourre, M. 1981, pp. 1655–1656].

От васал на Византия република Венеция става неин съперник, преговаря с мюсюлманите, за да запази търговските си позиции в Адриатическо и Средиземно море, което не възпира венецианските власти в съюз с унгарците през XV век два пъти да воюват с османците – в периода 1462–1470 г. и 1499–1503 г. Благодарение на венецианските усилия до края на XVI век Средиземно море остава християнско водно пространство. Флотът ѝ има решаваща роля за победата на обединените християни при Лепанто през 1571 г., когато е ликвидиран османският флот. Трите ескадри на Венеция са истински плаващи крепости, които пробиват линията на противниковата флота – от 230 османски галери 200 потъват [Бенасар, Б., Жакар, Ж. 2011, с. 280–281]. Като разчита на успешните морски войни Венеция съумява да съхрани своята доминация над Йонийските острови, в които първостепенно значение заемат най-големите Корфу и Занте. Венецианските териториални и търговски загуби след отстъпването на островите Кипър и Крит на Османската империя, както и последвалата раздяла с континентална Морея през 1715 г. затвърждава геополитическото значение на йонийските територии за бъдещето на търговската република [Mourre, M. 1981, pp. 1655–1656]. През 1716–1718 г. Венеция за последен път воюва с Османската империя, която обкръжава остров Корфу, но не успява да го завладее. Двете републики – Венеция и Генуа загубват своето морско превъзходство в Средиземно море през XVI век, след като Португалия и Испания откриват скъпоценни метали и подправки в новите територии, оживяват нови търговски пътища и създават свои колонии [Бродел, Ф. 1998, с. 333–335].

Венеция управлява седемте Йонийски острова с губернатор, който се установява на остров Корфу за три години, заедно с назначени от нея финансови служители, пръснати сред малобройното местно население. Чужди търговци отбелязват, че на островите живеят не повече от 200 000 гърци³. Йонийското общество се оказва съсловно и трите съсловия ревностно спазват своите привилегии и задължения. Приема се, че аристократите са „първи клас“ – около

¹ Левант – историко-географско понятие, обозначаващо османските владения в Източното Средиземноморие. Политическото му название е актуално за история на региона в три века – XVI–XVIII век. За повече информация [Цанев, Д. 1985].

² Независимо, че тази внушителна цифра за венецианското търговско присъствие във Византия може да изглежда преувеличена, последиците и реалните резултати от икономическата активност на венецианците ще доминират политическата и търговската дейност в района на Средиземноморието до началото на XVI век. [Mourre, M. 1981, pp. 1655–1656].

³ Отделните автори се колебаят в точната цифра на населението на островите – [Станиславская, А. 1976, с. 22] като се позовава на записка на президента на Сената Орио до вице-канцлера Н. Панин приема, че жителите са около 200 хиляди; докато за малко по-ранен период – 1766 г. [Арш, Г. 2004, с. 412] цитира като данни 111 хиляди жители. Евгений Тарле цитира френски статистики и дава една по-голямо число – 242 543 човека за 1799 г. [Тарле, Е. 1948, с. 18]. Можем да предположим, че значителното разминаване в статистическите данни се дължи на различните източници от периода, кои-

300 семейства, които ревниво записват генеалогията на рода си в официализирана от Венеция специалната „Златна книга“. Техните синове получават образование в Италия, най-често в университета в Падуа и говорят официалния за островите италиански език [Станиславская, А. 1976, с. 22; Арш, Г. 2004, с. 412]. Тази привилегирована социална прослойка притежава обработваемата земя, като заплаща данъци. Жителите на седемте острова се чувстват гърци, те са лично свободни и към второто съсловие се числят лекари, юристи и хора със свободни професии. Към третото съсловие отнасят гърците, които полагат физически труд, но и в местните села постепенно проникват паричните отношения. Обединяващ фактор за трите съсловия е православието – от селяните до аристократите, докато венецианците остават католици [Арш, Г. 2004, с. 412–414]. Те по венециански лукаво обявяват своя принцип „Ние сме венецианци, а след това католици“.

Трите най-значими острова в политически, стопански и военен аспект, към които проявяват траен интерес чужди владетели, мореплаватели и търговци са Корфу, Кефалония и Занте. Първият от тях – остров Корфу е с площ от 593 кв. км, с 50–60 хил. жители, 20 % от които живеят в столицата, с добре укрепено пристанище още от XIII век. Кефалония има малко по-голяма територия – 752 кв. км и 50-60 хил. население, с плодородна земя и докове за строеж на кораби и гемии. Занте е остров с развита търговия, 468 кв. км., население около 40 хил.; следват Левкос – 295 кв. км и 20 хил. – жители, Итака с 4–6 хил., Паксос – 6–8 хил. [Станиславская, А. 1976, с. 27–29]. Йонийските острови нямат достатъчно плодородна земя и изнасят за Венеция стафиди, маслини, сол, грозде, вино, тютюн, малки количества памук, а внасят от крайбрежието на Балканите предимно зърно. Йонийските острови не се намесват в голямата и много оживена търговия, която гърците търговци осъществяват в Османската империя, в Черно море и Западна Европа в края на XVIII век [D'Istria, D. 1858, p. 395–396].

Стопанските и политическите условия, при които живеят гърците на континента и на Йонийските острови, съществено се различават и едва ли е необходимо да бъдат сравнявани. Безспорно е, че мнозинството гърци в Османската империя и техните сънародници, населяващи островите недалеч от континента, живеят под чуждо владичество. Френският историк Ристелюбер твърди: „Заели Константинопол, турците напредват бавно към южния район на Балканския полуостров. Те вземат най-напред егейските гърцките острови, от които изместват Венеция. Към 1500 г. под тяхна власт попада Пелопонес, бивше римско и венецианско владение, което оставя съществени следи“ [Ristelhueber, R. 1950, p. 29]. Условието, при които живеят християните във военизираната империя на османците се характеризира със съществено различие между селското и градското население, както в данъчно, така и в социално-битово отношение. Венецианската власт в йонийските територии еманципира гърцкото население като прилага привилегировани изключения – освобождаване от служене на галерите, участие в строителни действия, но запазва неравностойния статус на местните жители спрямо венецианските търговци. [Данова, Н., Христакудис, А. 2003, с. 33].

За да съхрани властовите си позиции на Йонийските острови и изгодната за нея търговия с тях, Венеция ловко противопоставя различните социални съсловия и контролира цялото местно стопанство с установен монопол в търговията. В края на XVIII век тяхната хазна е празна, дефицитът на парични средства е хроничен и държавните служители не получават заплащане поради възникналата финансова депресия. Загубила отдавна хегемонията в морската търговия в Средиземно море, самата тя западаща, Венеция се затруднява вече да обезпечи дори минимален просперитет на подвластните ѝ гърци. Независимо от нарастващото обществено недоволство, венецианската власт не се сблъсква на островите с големи социални вълнения и конфликти. В политическо и културно отношение Йонийските острови изпреварват континентална Гърция, но подемот на националното движение под влияние на революционните френски идеи раздвижва обществените настроения в Корфу и Занте [Станиславская, А. 1976, с. 38–39; Грънчаров, С. 2001. с. 63].

то са венециански или френски, прилагащи преброителни модели с нееднаква степен на конкретност и изчерпателност.

През последните години на XVIII век Йонийските острови се оказват въввлечени в сложните политически и стопански отношения на големите държави в Европа. Идеята принадлежи на ген. Бонапарт, мотивирана от блестящата френска военна кампания в Италия през 1796 г. и победата над австрийската армия при Риволи в началото на 1797 г. Той подписва мирен договор с папата и предлага съюз на република Венеция, която запазва неутралитет и отказва френското предложение. По това време аристократичните управляващи среди в Европа са сериозно обезпокоени от френските военно-политически действия, застрашаващи монархическите принципи и старите привилегии. В отговор Бонапарт организира през април бунтове в три града – Бергамо, Бреща и Крема, смазва местната съпротива и на 12 май 1797 г. френски войски окупира Венеция. Местното правителство е свалено, дожът Л. Манин се отказва от властта и сенаторите изразяват желание да се откупят с 3 млн. франка компенсация в картини и ценни ръкописи. Във Венеция е установена френска администрация [Lefebvre, J. 1984, p. 383].

В края на юни 1797 г. френски военни кораби заемат Корфу, другите Йонийски острови и четирите бивши венециански градове на съседното албанско крайбрежие. Те са посрещнати от местното гръцко население много емоционално – с ентузиазъм като освободители, тъй като още в първите години на Френската революция от 1789 г. в балканските земи и турската столица пристигат емисари, които организират енергична пропаганда на републиканските идеи. До островите достигат изпратени от френския консул в Букурещ трицветни кокарди, в Константинопол французи организират якобински клуб и посаждат дървета на свободата, но мюсюлманското общество остава пасивно, докато гърците се изпълват с надежди [Арш, Г. 1989, с. 49]. Командващият френските войски в Корфу ген. Жантили е посрещнат на острова от голяма група граждани, а местен свещеник му поднася „Одисеята“ с думите: „Вие ще намерите на тези острови народ, който не знае науки и изкуства, които прославят нациите, но не го презирайте: той може да стане такъв, какъвто е бил някога“ [Pisani. P. 1888, p. 196].

От своя страна, ген. Жантили разпространява Възвание към жителите: „Потомци на първия народ, прославил се със своите републикански институции, върнете се към добродетелите на вашите предшественици, възстановете първоначалния блясък на гръцкото име, проявете отново присъщата ви от античността енергия“ [Арш, Г. 1989, с. 49; D'Istria, D. 1858, p. 396]. Генералът обявява от името на ген. Бонапарт и Френската република, които определя като „естествени съюзници на всички свободни народи“, различни придобивки за гърците. Новата администрация премахва съсловията в Йонийските острови, въвежда по френски модел равенство пред закона на гражданите, организира ги в три департамента. По силата на мирния договор от Кампо-Формио, сключен фактически в резиденцията на ген. Бонапарт в съседното селище Пасариано на 18 октомври 1797 г., Франция отстъпва на Австрия левия бряг на р. Адиге с Венеция, Истрия и Далмация, но разширява своята територия до р. Рейн и запазва Йонийските острови в своите граници [Tulard. J. 1987, p. 92].

Проникването на Франция на Балканите и в Източно Средиземно море е практически резултат от идеята, която се заражда в концепциите на ген. Бонапарт за създаване на Източна френска империя. От Италия той сезира по въпросите за гръцките острови Директорията в Париж, натоварена с изпълнителната власт във френската република: „...Ако обитателите на района са склонни за независимост, ласкайте ги и в различни прокламации, които издавате, но не пропускайте да говорите за Гърция, Атина и Спарта“. Два месеца по-късно, на 29 юли 1797 г. той е много по-конкретен в писмото си до тях: „Островите Корфу, Занте и Кефалония са по-важни за нас от цяла Италия... Турската империя се разпада от ден на ден и притежаването на тези острови ще ни постави в позиция да я подкрепяме, доколкото е възможно или да се възползваме от нея“ [Илчев, И., Гаврилов, Б. 1995, с. 35]. А в отговор на краля на Неапол, който му предлага остров Елба и княжество Пиомбино като размяна за Йонийските острови, той отговаря: „Аз мисля, че от сега великата максима на Републиката е никога да не остави Корфу, Занте и др.; островите са източник на ресурси за френската търговия и ще бъдат важни за Франция „при бъдещите движения в Европа“ [Станиславская, А. 1976, с. 18].

В турската столица султан Селим III следи с голямо безпокойство военните победи на ген. Бонапарт в Италия и особено нахлуването на френски войски на Йонийските острови. Той се опасява за бъдещата съдба на Западните Балкани, в които реалната власт на Високата порта е поверена всъщност на непокорни паши, готови при политически усложнения да се провъзгласят за независими. Опасенията му се потвърждават по драматичен начин през май 1798 г., когато Бонапарт потегля с голям военен флот на изток в Средиземно море, бързо овладява остров Малта и лишава от власт рицарския орден „Свети Йоан“. Пълната неяснота за намеренията на френския генерал, който не обявява война на Османската империя, но се насочва към подвластната на султана провинция Египет, предизвиква истинска паника в турската столица. Към френската експедиция се присъединяват въодушевени гърци, които са обособени в самостоятелен военен полк, населението на Йонийските острови тръпне в очакван освободителен десант към континенталните гръцки земи [Тарле. Е. 1948, с. 19–20]. През юли Селим III отправя молба до руския император Павел за военно съдействие и спешно от Севастопол ескадрата на адмирал Ушаков пристига в Босфора. За пръв път от столетия руски военни кораби са допуснати да преминат свободно през Проливите [Сацкий. А. 2002, с. 70–71].

Османската империя и Русия се оказват с общ агресивен противник и започват преговори за подписването на съюзен отбранителен договор. Към тях се присъединяват дипломати на Англия, кралство Неапол и Австрия за създаването на Втората антифренска коалиция – януари 1799 г. [Илчев, И., Гаврилов, Б. 1995, с. 37–38; Стефанова, С. 1958, с. 43–44]. След разгорещени дискусии бъдещите съюзници се уговарят да освободят Йонийските острови от френската окупация и за целта е формирана смесена ескадра от руски и турски кораби под командата на Ушаков и Кадир бей, които в началото на октомври 1798 г. достигат островите и разпространяват възвание към гръцкото население. С две лични послания патриарха Григорий V призовава да се окаже съдействие на съюзниците с обещание за въвеждането на политическа автономна република по модела на Дубровник. Разочаровани от френската администрация, гърците улесняват пристигналата ескадра и на повечето острови са издигнати руски и турски флагове [Сацкий. А. 2002, с.72].

Смесената руско-турска ескадра, приближаваща остров Цериго на 9 октомври, е посрещната с пушечен огън от морето и сушата, но след три дни френските защитници капитулират. Адмирал Ушаков се отнася много толерантно към тях, запазва знамената и дори оръжието им при положена военна клетва, че няма да воюват повече против Русия. Две седмици по-късно той завладява о. Занте, като местното население опитва саморазправа с пленените французи, които с неимоверно преувеличените си искания за реквизиции настройват неприятелски гърците. На о. Кефалония, както и на двата по-малки острова Итака и Св. Мавро действията на руските моряци са подкрепени от одобрителното поведение на жителите, което Ушаков спечелва с установяване на местно самоуправление [Йовевска, М. 2019, с. 126–128]. В остров Корфу гарнизонът от 3 хил. французи единствен оказва продължителна съпротива до 3 март 1799 г., когато френският комендант окончателно се убеждава в липсата на основания да се пролива кръв⁴ [Виноградов, В. 2010, с. 159].

Адмирал Ушаков заварва на Йонийските острови много напрегната обществена атмосфера – селски въстания, сериозен конфликт между първите две съсловия, опасения от възникването на гражданска война и той се заема със завидна енергия да възстанови обществения ред. Висшият руски офицер се натовазва с непривични граждански функции – апелира за търпимост, обявява обща амнистия, търси обществен компромис и бързо възстановява съотношението между трите съсловия, които френските власти са премахнали. Най-конфликтни остават

⁴ След завземането от французите на четирите селища от бившето венецианско крайбрежие, сепаратистки настроения към официалната османска власт Али паша Янински изразява желание да му отстъпят Бутринто, но получава категоричен отказ. При пристигането на руско-турската ескадра той се обявява срещу французите, напада френския гарнизон в Превеза и го побеждава с изключителна жестокост, като заселва на мястото на избитите християни албанци-мюсюлмани. Той се подготвя да вземе и съседна Парга, но Ушаков не му позволява и въвежда в града самоуправление, [Арш, Г. 1963, с. 197].

социалните действия на гражданите на Корфу и Кефалония, създадени са временни съвети с участници от двете съсловия като централната власт е поверена на временен Сенат [D'Istria, D. 1858, p. 400–401; Йовевска, М. 2016, с. 593–595]. Адмирал Ушаков назначава за негов президент граф А. Орие и му възлага да подготви документ за уреждане управлението на островите като му внушава своята концепция за конституция на Йонийските острови. Граф Орие подготвя „План“, който в историческата литература е назоваван „конституцията на Ушаков“ и при който обективно става съпричастен, дори е приеман като автор при създаването на първия на Балканите либерален държавен основен закон.

„План“-ът на Орие, представен през май 1799 г., предвижда островите да бъдат обединени в единна държава, със Сенат, формиран от заможни граждани-буржоа, придобиващи при определени условия дворянско звание и аристократи, на които е възложена едновременно законодателната и изпълнителната власт. Въведено е изборително право – активно и пасивно за гражданите от второто съсловие, но за избора на членове на т.н. Голям съвет е поставено съществено условие- членовете му освен аристократите да бъдат „второ поколение, което не се занимава с физически труд“, което дава възможност на граждани от второто съсловие да бъдат включени в управлението. Аристократите от първото съсловие запазват привилегиите си и всички политически права. Съдебните дела в бъдеще ще се провеждат на гръцки език, създава се и въоръжен охранителен корпус, който има за основна цел опазването на обществения ред и предотвратяването на евентуална гражданска война. Очевидно узаконеният от конституцията „Ушаков“ политически режим за йонийското общество се характеризира с либерализъм в конституционното си устройство, който не съществува в Русия, която тогава „мъчително се подава на реформи“ [Грънчаров, С. 2001, с. 68; Паев, К. 2016 с. 4–6].

Много по-трудно съюзниците се уговарят за международния статут на Йонийските острови, тъй като и петте държави от втората коалиция – Русия, Англия, Австрия, Османската империя и кралство Неапол, имат свои основания за намеса. По силата на договора от Кампо-Формио Австрия придобива съседни територии – Истрия и Далмация, амбицирана е да включи в своите граници и седемте острова и предлага на Високата порта изгоден съюзен договор, ако те ѝ бъдат отстъпени. Като второстепенна държава кралство Неапол също има печеливша позиция в случай, че трите големи държави не се разберат. По това време Неапол има 400 хил. жители, трети по брой на жителите в Европа след Лондон и Париж, със светски университет и първия на континента център по политическа икономика. Кралят Фердинанд IV (1751–1825) наследява през 1759 г. на трона в Неапол своя баща, който става крал на Испания под името Карл III [Mourre, M. 1981, p. 561]. Негова съпруга е енергичната Мари Каролин от Австрия, сестра на френската кралица Мария-Антоанета, която ръководи държавните дела заедно с първия министър Джон Актон, който е англичанин и ангажиращо обвързва политиката на Неапол с Лондон.

Със съдействието на адмирал Нелсън английски дипломати печелят подкрепа в Занте и Корфу, свободно набират наемници в албанските земи, а посланикът в турската столица граф Т. Елгин успява да спечели на своя страна един от най-влиятелните йонийски аристократи Каподистрия-баща. Английската дипломация предпочита да съхрани позициите на Високата порта, negliжира гръцките интереси и през следващите десетилетия тя неотклонно следва тази политика, дори в периода на ожесточеното гръцко национално-освободително движение. Оценили скромно ролята си при освобождаването на островите от французите, в Лондон предпочитат да ги предоставят на второстепенна държава като Неапол. След неофициални преговори тези три държави от неуспешната Втора антифренска коалиция – Австрия, Англия и Неапол дават вид, че отстъпват и предоставят на Османската империя и Русия правото да подготвят двустранен официален документ за бъдещия политически статут на Йонийските острови.

След приемането на временния „План“, Сенатът в Корфу изпраща две делегации в Петербург и Константинопол, за да получи одобрението лично от Павел и Селим III на приетата конституция. Създава се впечатление, че политическите промени на островите не приемат радикален характер благодарение на усилията на Ушаков да търси компромис между първите две

съсловия като ограничи правата на аристократите и разшири достъпа на граждани от второто съсловие в управлението. Но този разумен подход не е разбран и не е възприет от йонийското гръцко общество, в което преобладават неграмотни селяни, които се надяват на незабавното премахване на феодалните институции, заможните граждани настояват за по-широко тяхно участие във властовите структури, а аристократите не са съгласни да споделят политическите права с представителите на второто съсловие. Обстоятелството, че в периода 1797–1799 г. на островите се сменят три чужди армии и техните цивилни функционери, допълнително засилва обществената нестабилност, несигурността на временно установените местни съвети и техните пълномощия [Овчинников, В. 2010, с. 106–107].

С видимо напрежение протичат и преговорите в турската столица за официалния бъдещ статут на Йонийските острови. Куриозното е, че те започват още преди установяването на смесената руско-турска ескадра и продължават през ноември 1798 г., след като Павел препоръчва те да се обявят за „полунезависима република“ с подобен на статута на Рагуза (Дубровник) политически модел, но под покровителството на султана⁵ [Внешняя политика, 1960, с. 157–159]. Още по-впечатляващ е фактът, че съюзниците от току-що създадената Втора коалиция Русия и Османската империя се оказват съперници по отношение статута на островите, тъй като в дискусиата между руския посланик Томара и външния министър Ахмет Атиф възникват сериозни различия. Безспорен факт е единствено формата на управление в Йонийските острови – република, която и двамата владетели считат за приемлива. Но четирите града от континенталното крайбрежие настояват за обединение с островите в една държава и тяхна делегация пристига в турската столица, което допълнително усложнява преговорите. За всяка отстъпка Високата порта търси компенсация – тя гарантира търговията на островите от нападенията на пирати, дава им право да секат монети, но настоява да се приеме модела на статута на Дунавските княжества с назначавани от султана управители.

На 1 април 1800 г. е подписана в Константинопол конвенцията, която определя окончателно статута на Йонийските острови като държава. Тя получава името Република Седемте Съединени острова като при преговорите Високата порта обявява, че категорично не желае да приеме гръцко наименование. Новата република получава дублиращ статута на Рагуза политически режим, характеризирани като „васална зависимост от Високата порта с право на собствен флаг“. В чл. №1 на конвенцията се отбелязва, че Русия се натоварва с отговорността на гарант на подписания документ. Републиката се задължава да заплаща на всеки три години 75 хил. пиастра на сюзерена Високата порта [Внешняя политика, 1960, с. 704–706]. Четирите града от албанското крайбрежие, населени с преобладаващо православно население, се оказват изоставени от Русия и остават в политическите и териториални граници на Османската империя. Те търсят съдействие от Ушаков, но по императивното нареждане на Павел през юни 1800 г. адмиралът е задължен да се завърне с ескадрата си в пристанището на Севастопол. Жителите на крайбрежието, наричано экс-Венецианска Албания много болезнено приемат възстановяването на властта на султана.

Изпратените в Русия венециански аристократи граф А. Орио и Г. Кладан пристигат в Петербург в началото на декември 1799 г. Те са приети на официална церемония от руския владетел, получават руски отличия и преговорят с министрите. По това време Павел е силно разочарован от неуспехите на Втората коалиция и егоизма на английската дипломация, която той обвинява за военния провал и пораженията по фронтовете срещу французите, както и с отказа на адмирал Нелсън да допусне ескадрата на адмирал Ушаков за съвместно участие в блокадата на остров Малта. Павел се съгласява с молбата на пратениците на малтийския рикарски орден „Св. Йоан“ за покровителство, което го задължава да се противопостави реши-

⁵ Павел обосновава тази идея в инструкция до руския посланик във Виена, а копия от нея са изпратени на дипломатите в Лондон и в Константинопол. На 30 декември 1801 г. вице-канцлерът В. Кочубей предлага на новия руски император Александър I „Записка за Седемте Йонийски острова“, която започва с констатацията: „Републиката Седем Съединени острова..., известни под името Венециански, датира своето начало от нас“, [Внешняя политика, 1960, с. 157–160].

телно на английското анексиране, възприето от руския император като лична обида. Той прекратява демонстративно отношения с Англия и формира Лига на неутралните държави срещу нея с участието на Прусия, Дания и Швеция, в която настоятелно кани и Османската империя. Тези събития отклоняват вниманието му от Балканите и през юни 1800 г. окончателно адмирал Ушаков получава нареждане да се завърне в Русия⁶ [Станиславская, А. 1983, с. 235–236]

Делегацията на Йонийските острови, която е натоварена от Сената да получи одобрението на султана за временния „План“, започва преговорите веднага след пристигането си в турската столица през септември 1799 г. Тя се оглавява от граф А.-М. Каподистрия и в нея са включени аристократи с консервативни убеждения, силно разтревожени от ограничаването на техните привилегии в подготвената конституция, наричана официално „План“. Те срещат подкрепа сред турските министри, с които преговарят и дори от руския посланик Томара, който се разграничава от принципите на Ушаков, заложен в „Плана“ и се съгласява да се приеме нов вариант на конституция. Нейният текст подготвят в турската столица пратениците на Йонийските острови, с които възстановяват неограничен контрол на местната аристокрация във всички структури на централната и местна власт. Узнал за промените, адмирал Ушаков се опитва да уговори руския посланик да не се допуска новият вариант на конституция, но самият Томара е консервативен руски аристократ, който възприема подобни внушения като вредно влияние на френските революционни идеи.

В действителност срещу конституционния вариант на Ушаков се обявяват влиятелни, но политически консервативни йонийски аристократи, които са изплашени от радикалните цели на Френската революцията от 1789 г. Тяхната инициатива се подкрепя активно от Високата порта, руския посланик и английската дипломация [Станиславская, А. 1976, с. 96–97]. Новата конституция, позната в историческите издания като „Византийска“, предоставя избирателни права единствено на аристократи, навършили 25 години [Йовевска, М. 2016, с. 595–596; Паев, К. 2016, с. 28–30]⁷. Тя предвижда и други привилегии на йонийските аристократи – две/трети от съдиите задължително трябва да бъдат аристократи, както и държавните чиновници. По изключение новата конституция дава право на Сената на републиката да приема в съсловие то на аристократите граждани „с доказани заслуги пред отечеството“. Тези клаузи отличават съществено Византийската конституция от приетия през 1799 г. от Ушаков временен „План“, който допуска участие в изборите за представителни органи на граждани от второто съсловие. Фактически Сенатът на републиката се оказва централно правителство, гарантирано за аристократичните представители, но в което заможните граждани се лишени от достъп [Внешняя политика России, 1960, с. 706; Станиславская, А. 1976, с. 97–98].

През януари 1801 г. на остров Корфу с официални почести е свалено руското знаме и на следващия ден – 25 януари с тържествена церемония е издигнато знамето на островната република. В същото време Англия обявява, че официално я признава, скоро последвана от Франция и Испания. Османската империя одобрява конституцията от 1800 г. и от 2 ноември я въвежда официално в действие, докато император Павел се въздържа да я ратифицира, но не бърза да я отхвърли. Няколко месеца по-късно новият руски император Александър I пише на представителя на Русия на островите граф Моцениго: „Съгласявайки се със създаването на тази държава, моят покоен родител ... имаше за цел отстраняването на французите и обезпечаване благополучието на местните жители. Тъй като споделям неговите съображения, аз реших да обезпеча мир и траен ред на Йонийските острови“ [Внешняя политика России, 1960, с. 182, с. 202–203, 258–259].

⁶ Още на 3 ноември 1799 г. адмирал Ушаков получава писмо от Павел, в което го информира: „Предвид на възникналите обстоятелства ние намираме за необходимо да преместим командваната от Вас ескадра в Черно море... На Корфу и другите острови след Вашето оттегляне трябва да бъдат разположени турски гарнизони...“ [Илчев, И., Б. Гаврилов, 1995, с. 38].

⁷ По-подробна информация за „Византийската“ конституция, както и публикуваните приложения с конституциите на Гърция през XIX век в [Паев, К. 2014, с. 3–117].

Ранната Йонийска държава се учредява в края на XVIII век като опит за единна и централизирана обществена структура. обстоятелството, че нейното конституционно устройство се изгражда с непосредствената намеса и активност на дипломати и висши офицери на две империи – Русия и Османската държава, повлиява в значителна степен както същността на конституцията, така и определянето на международния статут на малката балканска държавност. Съществена особеност на гръцкото йонийско общество е установената от Венеция и съхранена трайно съсловна поляризация – малобройна, но овластена аристокрация, ревниво отстояваща традиционните си привилегии срещу властовите претенции на революционно пробудените заможни граждани и селско население. Впечатляващ е фактът, че характерният за двете големи империи политически консерватизъм като политическия модел не възпрепятства съвместното им договаряне за установяване на републиканско устройство за йонийските гърци в епохата на вече революционна Европа, което неминуемо наемква за съобразяване с влиятелното венецианско политическо наследство.

Политическите и конституционни нововъведения в разслоеното йонийско общество не приемат радикален характер, заплашващ положението на местната аристокрация. Техният благороден произход им гарантира привилегированото право на участие в политическия живот на общността, както и ревниво отстояване на наследствените правомощия в социално-административното устройство. Затова пък с конституцията се сформира нов обществен ред, който е поверен и на новосъздадените местни въоръжени формирования. Независимо, че са малочислени или недостатъчно подготвени, но пък еманципирани от възможността за носене на оръжие, което легално може да се използва, тези нови социални структури се явяват забележим символ на ранната гръцка държавност. Тяхната решаваща роля се откроява в моментите на изостряне на сложните социални конфликти, застрашаващи прерастването им в гражданска война.

В писмо до Александър I от 10 октомври 1802 г. Бонапарт като пръв консул го уверява, че държавното творение на Съединените острови няма да гарантира политическа и социална стабилност, докато се управлява от османците. В обществената атмосфера на новата малка гръцка държава, попаднала под върховенството на султана до 1807 г., не успява да се установи нито мир, нито вътрешна стабилност – тя остава обременена от социално-конституционния конфликт между аристократите и предприемчивото средно съсловие, както и от възможността за открито демонстриране на външнополитическата симпатия на въоръженото йонийско православно население. Геополитическото предвиждане на Бонапарт съвсем скоро ще се сбъдне – съдбата на първата модерна гръцка държава ще се окаже заложена в конфликтното противопоставяне между европейските държави за влияние в този стратегически район.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Извори / Sources

Внешняя политика, 1960 – Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия первая 1801–18015. Том первый, март 1801– апрель 1804 г. 1960, Москва: Государственное издательство Политической литературы. [Vneshnyaya politika Rossii XIX i nachala XX veka. Dokumenty Rossiyskogo ministerstva inostrannykh del. Seriya pervaya 1801–18015. Tom pervyy, mart 1801– april' 1804 g. 1960, Moskva: Gosudarstvennoye izdatel'stvo Politicheskoy literatury.]

Илчев, И., Гаврилов, Б. 1995. – Иван Илчев, Борислав Гаврилов. (съст.) Източният въпрос, София, 1995. [Ivan Ilchev, Borislav Gavrilov. (sast.) Iztochniyat vapros, Sofia, 1995.]

Публикации / Publication

Арш, Г. 2004 – Григорий Арш. Греция: Аристократия, жители континента, островитяне и диаспора. – В: История Балкан: Век восемнадцатый, Москва, 2004. [Grigoriy Arsh. Gretsia: Aristokratiya, zhiteli kontinenta, ostrovityane i diaspora. – V: Istoriya Balkan: Vek vosemnadtsatyy, Moskva, 2004.]

Бенасар, Б., Жакар, Ж. 2011 – Бартоломе Бенасар, Жан Жакар. XVI век. София, 2011. [Bartolome Benasar, Zhan Zhakar. XVI vek, Sofia, 2011.]

Бродел, Ф. 1998 – Фернан Бродел. Средиземно море и средиземноморския свят по времето на Филип II, София, 1998. [Fernan Brodel. Sredizemno more i sredizemnomorskiya svyat po vremeto na Filip II, Sofia, 1998.]

Ватен, Н. 1999 – Никола Ватен. Баязид II (1481–1512), История на Османската империя, София, 1999. [Nikola Vaten. Bayazid II (1481–1512). Istoria na Osmanskata imperiya, Sofia, 1999.]

Виноградов, В. 2001 – Владлен Виноградов. Дипломатия Екатерина Великой. – Новая и новейшая история, Москва, 2001, № 3. [Vladlen Vinogradov. Diplomatiya Ekaterina Velikoy. – Novaya i noveyshaya istoria, Moskva, 2001, № 3.]

Виноградов, В. 2004 – Владлен Виноградов. Дунайские княжества – автономные, но под двойным гнетом. – В: История Балкан: Век восемнадцатый, Москва, 2004. [Vladlen Vinogradov. Dunayskiye knyazhestva – avtonomnyye, no pod dvoynym gnetom. – V: Istoria Balkan: Vek vosemnadtsatyy, Moskva, 2004.]

Виноградов, В. 2004 – Владлен Виноградов. Османская империя: от величия к упадку, История Балкан, Век восемнадцатый, Москва, 2004. [Vladlen Vinogradov. Osmanskaya imperiya: ot velichiya k upadku, Istoria Balkan, Vek vosemnadtsatyy, Moskva, 2004.]

Грънчаров, С. 2001 – Стойчо Грънчаров. Балканският свят. Идеи за държавност, национализми и развития от началото на XIX век до края на Първата световна война. София, 2001. [Stoycho Grancharov. Balkanskiyat svyat. Idei za darzhavnost, natsionalizmi i razvitiya ot nachaloto na XIX vek do kraya na Pървата svetovna voyna. Sofia, 2001.]

Данова, Н., Христакудис, А. 2003 – Надя Данова, Апостолос Христакудис. История на нова Гърция. София, 2003. [Nadya Danova, Apostolos Khristakudis. Istoriya na nova Gartsiya. Sofia, 2003.]

Детрез, Р. 2013 – Раймон Детрез. Преднационални идентичности на Балканите, Преплетените истории на Балканите. Т. 1. Национални идеологии и езикови практики, София, 2013. [Raymon Detrez. Prednatsionalni identichnosti na Balkanite, Prepletenite istorii na Balkanite. T. 1. Natsionalni ideologii i yezikovii praktiki, Sofia, 2013.]

Йовевска, М. 2016 – Мариана Йовевска. Републиката на Седемте острова – териториален обхват и конституционализиране (1798–1800). – В: Балканите – език, история, култура. В. Търново, 2019, Т. 6. № 1. [Mariana Yovevska. Republikata na Sedemte ostrova - teritorialen obkhvat i konstitutsionalizirane (1798–1800). – V: Balkanite – yezik, istoria, kultura. V. Tarnovo, 2019, T. 6. № 1.]

Йовевска, М. 2016 – Мариана Йовевска. Политическа култура на населението Йонийските острови в края на XVIII и началото на XIX век – В: Societas classica. Култури и религии на Балканите и Изтока, В. Търново, 2016, Т. 8. № 1. [Mariana Yovevska. Politicheska kultura na naseleniyeto v Yoniyskite ostrovi v kraia na XVIII i nachaloto na XIX vek – V: Societas classica. Kulturi i religii na Balkanite i Iztoka, V. Tarnovo, 2016, T. 8, № 1.]

Овчинников, В. 2010 – Владимир Овчинников, Йоническая эпопея адмирала Ушакова. – Родина, 2010, № 7. [Vladimir Ovchinnikov, Yonicheskaya uropeya admirala Ushakova. – Rodina, 2010, № 7.]

Паев, К. 2014 – Костадин Паев. Търновската конституция и балканският конституционализъм през XIX век. – Правна мисъл, 2014, № 3. [Kostadin Payev. Tarnovskata konstitutsiya i balkanskiyat konstitutsionalizam prez XIX vek – Pravna misal, 2014, № 3.]

Паев, К. 2016 – Костадин Паев. Търновската конституция в светлината на балканския конституционализъм от XIX век. София, 2016. [Kostadin Payev. Tarnovskata konstitutsiya v svetlinata na balkanskiya konstitutsionalizam ot XIXvek. Sofia, 2016.]

Сацкий, А. 2002 – Анатолий Сацкий. Федор Федорович Ушаков. – Вопросы истории. Москва, 2002, № 3. [Anatoliy Satskiy. Fedor Fedorovich Ushakov. – Voprosy istorii. Moskva, 2002, № 3.]

Станиславская, А. 1983 – Августа Станиславская. Политическая деятельность Ф. Ф. Ушакова в Греции, 1798–1800 гг. Москва: „Наука“, 1983. [Avgusta Stanislavskaya. Politicheskaya deyatelnost F. F. Ushakova v Gretsii, 1798–1800 gg. Moskva: „Nauka“, 1983.]

Станиславская, А. 1976 – Августа Станиславская. Россия и Греция в конце XVIII – нач. XIX вв. Политика России в Ионической республике. 1798–1807 г., Москва, 1976. [Avgusta Stanislavskaya. Rossiya i Gretsia v kontse XVIII – nach. XIX vv. Politika Rossii v Ionicheskoy respublike. 1798–1807 g., Moskva, 1976.]

Стефанова, С. 1958 – Слава Стефанова. Международни актове и договори 1648–1918 г. София, 1958. [Slava Stefanova. Mezhdunarodni aktove i dogovori 1648–1918 g. Sofia, 1958.]

Тарле, Е. 1948 – Евгений Тарле. Адмирал Ушаков на Средиземном море 1798–1800 гг., Москва, 1948. [Yevgeniy Tarle. Admiral Ushakov na Sredizemnom more 1798–1800 gg., Moskva, 1948.]

Фридман, М. 2004. – Михаил Фридман. Культура Дунайских княжеств. – В: История Балкан: Век восемнадцатый, Москва, 2004. [Mikhail Fridman. Kultura Dunayskiykh knyazhestv. – V: Istoriya Balkan: Vek vosemnadtsatyy, Moskva, 2004.]

Цанев, Д. 1985 – Димитър Цанев. Великите сили и Балканите в ново и най-ново време, София, 1985. [Dimitar Tsanev. Velikite sili i Balkanite v novo i nay-novo vreme, Sofia, 1985.]

Чиркович, С. 2017 – Сима Чиркович. Сърбите сред европейските народи, София, 2017. [Sima Chirkovich. S'rbite sred yevropeyskite narodi, Sofia, 2017.]

D'Istria, D. 1858 – Dora d'Istria. Les îles Ioniennes sous la domination de Venise et sous le protectorat de l'Angleterre. – Revue des Deux Mondes, 1858, 2e période, t. 16.

Girault, R. 1996 – René Girault. Peuples et nations d'Europe du XIXe siècle, Paris, 1996.

Lefebvre, J. 1984 – Georges Lefebvre. La France sous le Directoire 1795–1799. Paris, 1984.

Mourre, M. 1981 – Michel Mourre. Dictionnaire d'histoire universelle, Paris, 1981.

Pisani, P. 1888 – Paul Pisani. L'expédition russo-turque aux Îles Ioniennes. – Revue d'histoire diplomatique, Paris, 1888, № 2.

Ristelhueber, R. 1950 – René Ristelhueber. Histoire des peuples balkaniques, Paris, 1950.

Tulard, J. 1987 – Jean Tulard. Napoléon, ou le mythe du sauveur, Fayard, Paris, 1987.